

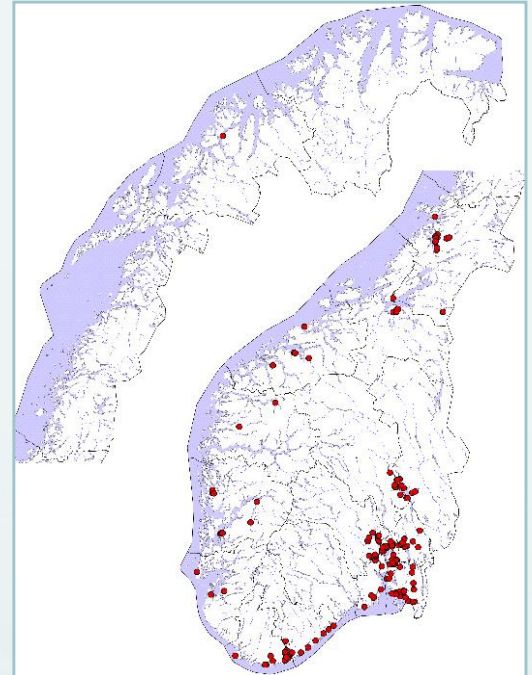

Kjempebjørnekjeks *Heracleum mantegazzianum*

Fremmed art

Fra å være et eksotisk innslag i hager er Kjempebjørnekjeks blitt et ugress som er i stand til å danne store bestander. Kjempebjørnekjeks fortrenger hjemlige arter og endrer naturtypene den invaderer og har derfor en negativ virkning på det stedegne biologiske mangfoldet i Norge. Kjempebjørnekjeks er godt etablert i deler av Sørøst-Norge og er i spredning i andre landsdeler.

Status
Kategori Høy risiko på Norsk svarteliste 2007

Utbredelse av Kjempebjørnekjeks i 2005. Etter Fremstad & Elven (2006).

faktaark

Kjennetegn

Kjempebjørnekjeks tilhører skjermplantefamilien Apiaceae og er den største stauden i Europa. Den danner en rosett av store, finnete blad. Bladfinnene har langt utdratte tenner i kanten. Rosetten visner om høsten, men planten overvintrer med knopper øverst på rotsystemet, like i jordoverflaten. Etter et par år vokser det opp en kraftig stengel (opptil 10 cm i diameter), og på den dannes flere stengelblad og et grenet system av skjerner: en svær hovedskjerm omgitt av noe mindre sideskjermer. Stengelen kan også ha sidegrener med skjerner. Ved gode vekstforhold kan planten bli 5 m høy og like bred, målt fra bladspiss til bladspiss i rosetten. Ett enkelt blad kan bli 2-3 m langt. I Norge er Kjempebjørnekjeks som regel lavere (2-4 m) og bladene kortere, men 1-2 m bladlengde er ikke uvanlig. Hovedskjermen kan bli opptil 0,8 m bred, men 0,5 m er vanligere. Nedre del av stengel og bladskaft er ofte rødflekket.

Plantesaften i stengelen til Kjempebjørnekjeks inneholder en gift som virker irriterende på huden og kan sammen med sollys forårsake brannskader i huden både på mennesker og dyr. Dette fungerer som en beskyttelse for planten og bidrar til at den ikke så lett blir beitet eller skadet.

Utbredelse

Kjempebjørnekjeks kommer fra Vest-Kaukasus. Den ble introdusert til Europa i begynnelsen av 1800-tallet. I Storbritannia har den vært kjent siden 1817. Den ble markedsført som prydblant og introdusert til mange land i Europa. Den har spredt seg fra hagene og etablert seg i europeiske kulturlandskap i en slik grad at den er blitt en internasjonal pestart. Den er naturalisert i store deler av Europa, sentrale deler av Russland og i Kanada og USA.

Det er ikke kjent når Kjempebjørnekjeks ble tatt inn til Norge, sannsynligvis på slutten av 1800-tallet. Den meldes som forvillet fra dyrkning så sent som i 1960-årene. Flere store bestander er minst 40-50 år gamle. Kjempebjørnekjeks er veletablert på nedre deler av Østlandet, spesielt i Oslo – Akershus, Østfold og Buskerud. Den er i spredning rundt Mjøsa og nedover kysten fra Vestfold til Vest-Agder. Her er den vanligst i Kristiansand-området. På Vestlandet er den sjelden, men er åpenbart i begynnende spredning. Her er den veletablert bare i Kvinnherad i Sunnhordland og i Rauma/Vestnes i Romsdal. Kjempebjørnekjeks er nylig påvist i Trondheim. Ellers i Trøndelag er den i svak spredning, bortsett fra i Namdalen (Namsos – Overhalla) der den spres raskt fra flere store forekomster. Eneste kjente voksested i Nord-Norge er Tromsø, der den ble påvist i 1993. Kjempebjørnekjeks vokser fortrinnsvis i lavlandet; de aller fleste lokalitetene ligger under 200 moh.

Kjempebjørnekjeks er lyskrevende, men tåler å vokse i skogkanter og glenner i løvskog. Foto: Eli Fremstad

Biologi

I løpet av 2-4 år bidrar bladrossetten til at det bygges opp et stort rotsystem (av gulrotlignende tapprotter) med tilstrekkelig næringsressurser til at planten kan blomstre. Den dør vanligvis etter blomstring (den er engangsblomstrende).

Kjempebjørnekjeks formerer seg utelukkende med frø; den har ingen former for vegetativ formering. Frøproduksjonen er derfor avgjørende for om de blomstrende plantene blir erstattet av nye planter. Den er imidlertid meget stor. En enkelt plante kan gi opphav til 40 000-50 000 frø, av og til mer. Frøene har vanligvis god spireevne, og om våren kan det stå tett i tett med unglanter. Disse tynnes etter hvert, slik at færre planter vokser opp til rosetter som gradvis bygger planten opp til det blomstrende stadiet. I store bestander er årlig ca. 10 % av plantene i blomst, mens de øvrige bygger seg opp til blomstring.

Fruktene (hver med to frø) spres med vind og vann, men kan lett følge med jord, redskap og kjøretøyer som har berøring med plantene. De fleste fruktene faller ned ikke langt fra morplanten, men sterk vind og flomperioder kan føre til spredning over lengre distanser.

Kjempebjørnekjeks finnes i nærheten av hager der den er eller har vært dyrket. Men de fleste bestandene står i dag langs samferdselsnettene: i kanten av gater, veier, jernbanelinjer og T-banenettet i Oslo. Fruktene spres med luftstrømmen fra trafikken. Viktige voksesteder er også skrotemark og ulike typer eng, grasmark, skogkanter og bekkedrag. Foreløpig er det først og fremst i kulturlandskapet den har etablert seg. I fremtiden vil den trolig bli vanligere langs bekke- og elvekanter og på strender. Den foretrekker relativt dyp og næringsrik jord, men er sett på grunnlendt mark som steinfyllinger og bergskreuter. Det er bare på jordbruksarealer i full bruk (regelmessig pløying, slått, høyt beitetrykk) eller uinfiserte steder der vegetasjonen kuttes ned flere ganger i sesongen at Kjempebjørnekjeks kan hindres i å etablere seg. På de fleste andre arealer i lavlandet vil den kunne etablere seg, med unntak for de tørreste og skrinne naturtypene.

Bestandsstatus

Kjempebjørnekjeks har vært i spredning i flere tiår, men spredningen ser ut til å akselerere. En stor del av de kjente forekomstene er ganske unge, og potensialet for stadig flere nyetableringer er stort.

Referanser

- Fremstad, E. & Elven, R. 2006. De store bjørnekjeksartene *Heracleum* i Norge. – NTNU Vitenskapsmuseet Rapport botanisk serie 2006-2: 1-35.
- Nielsen, C., Ravn, H.P., Nentwig, W. & Wade, M. (red.). The Giant Hogweed best practice manual. Guidelines for the management and control of an invasive weed in Europe. – Forest and Landscape, Hørsholm. 44 s. Se også <http://www.giant-alien.dk>
- Often, A. 1994. Kjempebjørnkjeks (*Heracleum mantegazzianum*) funnet i Tromsø. – Polarflokken 18-1: 49-53.
- Often, A. & Graff, G. 1994. Skillekarakterer for kjempebjørnkjeks – *Heracleum mantegazzianum* – og tromsøpalme – *H. 'laciniatum'*. – Blyttia 52: 129-133.
- Otte, A. & Franke, R. 1998. The ecology of the Caucasian herbaceous perennial *Heracleum mantegazzianum* Somm. et Lev. (Giant Hogweed) in cultural ecosystems of Central Europe. – Phytocoenologia 28:205-232.
- Tiley, G.E.D., Dodd, F.S. & Wade, P.M. 1996. Biological flora of the British Isles. No. 190. *Heracleum mantegazzianum* Sommier & Levier. – Journal of Ecology 84: 207-319.

Lenker

<http://www.floraweb.de/neoflora/handbuch> og [/datenservice](http://www.floraweb.de/neoflora/handbuch)

<http://www.heracleum.net/> (J. Ochsmann)